

کتاب و کتابخانه برای کودکان دارای نیازهای ویژه

نادیا رستمی / کارشناس ارشد روان شناسی تربیتی

چکیده

این مقاله به مرور بر نیازهای مطالعاتی و کتابخانه‌ای کودکان دارای دارای نیازهای ویژه خواهد داشت. نحوه دسترسی به کتاب و نوع کتاب نه تنها برای کودکان عادی بلکه برای کودکان دارای نیازهای ویژه از اهمیت خاصی برخوردار است و به نوع نیاز کودکی بستگی دارد. به وجود آوردن تغییراتی کوچک برای دسترسی آسان به مواد کتابخانه‌ای و ایجاد تغییراتی در شکل و محتوای کتاب موجب یادگیری بیشتر، اعتماد به نفس بالاتر و فراگیری رفتارهای بهتری در این کودکان می‌شود. به طور خلاصه چگونگی فراهم آوردن تغییرات در مقاله حاضر مورد بحث قرار خواهد گرفت.

در سال ۱۹۷۱ میلادی مجمع عمومی سازمان ملل متحد بیانیه‌ی حقوق عام و خاص معلولان را به تصویب رساند. این سند نشانگر تلاش‌های به عمل آمده برای کودکان معلول و تهیه و تدارک امکان دسترسی آگاهانه، مفید و متنوع آنان به کتاب‌ها و منابع مربوط است. این بیانیه همه‌ی کشورها را ملزم می‌کرد به منظور برآوردن نیازهای کودکان معلول، امکانات فعلی را تغییر یا گسترش دهند و آن‌ها را با نیازهای کودکان معلول منطبق سازند.

با توجه به بیانیه مذکور و با در نظر گرفتن این نکته که اگر جایگاه و نقش مهم کتاب و کتابخانه را در زندگی کودکان معلول پذیرفته باشیم بنابراین، بالا بردن کیفیت آنها لازم و ضروری است و از آنجا که هر دسته از کودکان معلول دارای نیازمندی‌های خاص و متفاوت از هم هستند لازم است گزینش کتاب و نحوه دسترسی به آن با نیازمندی‌ها و محدودیت‌های آموزشی آنان صورت گیرد این امر که به مناسب‌سازی تعریف شده است به شکل‌های زیر انجام می‌شود:

- ضبط کتاب روی نوار یا لوح فشرده برای کودکانی که اختلال خواندن یا مشکلات بینایی دارند.

- نوشتن کتاب به صورت بریل برای کودکانی که مشکل بینایی دارند.

- قصه‌گویی کتاب به صورت زبان اشاره برای کودکانی که مشکلات شنوایی دارند همچنین کتاب‌های تصویری که متن بسیار کوتاهی دارند و داستان بیشتر به وسیله‌ی تصاویر بیان می‌شود برای کودکان ناشنوا مناسب است. این کتاب‌های مصور موضوع را گام به گام و به طور واضح نشان می‌دهد تا به فهم ناشنوایان (که دچار فقر گنجینه‌ی واژگان هستند) کمک کند.

- کتاب‌های لمسی که در آنها با روش‌های هنری تصاویر کتاب قابل لمس می‌شود و در کنار خط بریل، نوار، لوح فشرده و یا در کنار متن درشت نویسی شده قرار می‌گیرد این روش برای کودکان نابینا مفید است. همچنین موجب تقویت حس لامسه در کودکانی که دچار کاستی‌هایی در این حس هستند می‌شود.

علاوه بر موارد بالا درشت نویسی، ساده نویسی، قطع یا اندازه و جنس کتاب نیز از جمله مواردی هستند که در شکل و فرم کتاب برای کودکان دارای نیازهای ویژه بایستی در نظر گرفته شود.

همان گونه که گفته شد محتوای کتاب نیز برای کودکان دارای نیازهای ویژه از اهمیت زیادی برخوردار می‌باشد.

محتوای کتاب که مفهوم و پیام اصلی نویسنده را در بر دارد می‌تواند موجب افزایش دانش، اطلاعات و توانایی‌های مختلف این کودکان شود. در این زمینه می‌توان گفت که خلق داستان‌های اجتماعی باعث بهبود مهارت‌های اجتماعی در افراد دارای ناتوانی‌های کلی یادگیری می‌شود. محتوای این گونه داستان‌ها موقعیت‌هایی را مطرح می‌سازند که کودک آن موقعیت را دشوار می‌یابد ولی راهی برای غلبه بر آن وجود دارد. با انتخاب و خواندن چنین داستان‌هایی که با راهنمایی آموزگار و با توجه به نیاز کودک صورت می‌گیرد سعی در حل مشکل و افزایش باقیمانده‌ی توانایی

- وی می‌شود. البته برای آن‌که این داستان‌ها مؤثر واقع شوند بهتر است محتوای کتاب، دیدگاه‌ها و احساسات کودک را در نظر داشته باشند. استفاده از داستان، فن مداخله‌ای مفیدی است مشروط بر اینکه ضمن ارزش‌های هنری، محتوای کتاب نیز نیازهای روحی و روانی این کودکان را مورد توجه قرار دهد.
- از سوی دیگر، شرایط کتابخانه نیز برای کودکان دارای نیازهای ویژه بایستی متناسب با نیازهای آنان باشد. با فراهم کردن امکانات این کودکان دسترسی آسان‌تری به منابع کتابخانه‌ای خواهند داشت این امکانات شامل موارد زیر است که بر پایه‌ی ویژگی‌های فیزیکی محیط‌های آموزشی همچون استفاده از فضا و دستگاه‌های خاص می‌باشد که با توجه به نیاز کودک مورد استفاده قرار می‌گیرند.
- وجود سطوح شیبدار (جهت رفت و آمد آسانتر)،
  - حذف پله‌ها و موانع ،
  - حفظ محیطی منظم به طوری که کودکان بتوانند به راحتی در آن حرکت کنند،
  - سرویس‌های بهداشتی مناسب،
  - مجهزسازی درها به سامانه‌ی هوشمند (جهت باز و بسته شدن)،
  - تکیه گاه‌های ابری یا اسفنجی ثابت تا کودکان دارای ناتوانی‌های فیزیکی بتوانند روی زمین استراحت کنند،
  - فراهم کردن سطوح شیبدار برای کودکان دارای آسیب بینایی تا آسان‌تر مطالعه کنند،
  - تضمین اینکه کودکان دارای محدودیت‌های حرکتی دسترسی به کتاب‌ها دارند. تأمین دستیابی آسان‌تر و وجود گیرنده‌هایی برای قفسه‌های بالاتر،
- مطابقت نور با نقشه‌ها و طرح‌های مهم و برجسته کتابخانه برای کمک به تمرکز کودکان، پرهیز از نور کم و زیاد،
- بهینه کردن صوت‌ها به طوری که کودکان بتوانند جهت اصوات را بشنوند،
- نگهداری محیط آموزشی از صدای چرخش صندلی به طوری که کودکان حواس پرت بتوانند بهتر تمرکز کنند،
- خلق علامت‌های دوستانه و استفاده از رمزهای چندگانه یعنی ترکیب لغات، عکس‌ها، نشانه‌ها و حروف یک جور ساده برای کودکان ناشنوا و تعیبه‌ی تابلوی اعلانات برای درخواست‌ها و نیازهای مشترک آنها ،
- فراهم کردن رایانه (مجهز به برجسته نگار و سامانه‌های گویا) و دستگاه‌های به‌دید (دستگاه‌های بزرگ نمایشی حروف)،
- وجود دستگاه‌های صوتی و تصویری.
- فراهم کردن این امکانات نه تنها برای کودکان بلکه برای والدین آنها نیز مهم است. والدین می‌خواهند چنین خدماتی به کودکانشان ارائه شود و از سوی دیگر کودکان معلول اگرچه ممکن است نتوانند بخوانند یا بنویسند اما می‌فهمند که مکانی دارند تا زمان خوبی را در آنجا سپری کنند. همچنین این گونه برنامه ریزی برای کودکان دارای نیازهای ویژه موجب می‌شود آنان بفهمند مراجعان ارزشمند کتابخانه هستند.
- انجام چنین تلاش‌هایی در زمینه‌ی کتاب و کتابخانه با هدف رشد مهارت‌های لازم برای زندگی بهتر این گروه از افراد جامعه خدمتی است که باید باشد و از طرف دیگر باز کردن درها و قلب‌هایمان به روی آنان و صورت‌های خندان‌شان تمام تلاش‌ها را ارزشمند می‌سازد.

منابع:

- بنتهام، سوزان (بی تا) روان‌شناسی تربیتی. (ترجمه‌ی اسماعیل بیابانگرد و علی نعمتی، ۱۳۸۴) تهران: انتشارات رشد.
- قهرمان ، روزبه (۱۳۷۵). جایگاه کتاب مصور و نمایش ایمایی در دنیای سکوت. اطلاعات ، ۲۰۷۳۵.
- Hogue Wojahn,R. (2006). *Everyone's Invited : Ways to make your Library More Welcoming to Children with Special Needs*. School Library Journal, 52: 46-48.
- Schimmel , j. (1993). *Programs That Open Doors/ Programming for Children with Special Needs lets them know that they too are Valued Library Patrons*. School Library Journal . 39: 36-38.